

ki bi je ne mogli doseči s »predpisanimi« metodami; te namreč veljajo le za take spomeniške vrednote, ki jih ne smemo v ničemer spreminjati: v našem primeru je taka vrednota cerkev, ki je ostala nedotaknjena. Arhitekt pa, ki njegovo delo po pravici označujemo za poezijo form, ne prenese dolgočasje. — Na splošno rečeno: pri Plečniku ima njegova »mera« skoraj povsod samosvoj, da ne rečemo celo samovoljen nadih, ki je njegova osebna značilnost in — kar je treba poudariti — pozitivna značilnost. Odtod je lahko razumeti, zakaj pri njegovih stvaritvah ni mogoče biti nevtralen opazovalec. Suho srce lahko sicer zavzame odklonilno stališče in išče »napake«, ampak tedaj ni videlo Plečnika. Če pa se prepustite sugestivni moči poplemenitenega prostora in zgovornih detajlov, boste doživeli besedo umetnika, ki ni samo poznavalec gradiva in form, ampak tudi velik človek. Človek, ki mu iz majhnih kali poganjajo drevesa. Popolnoma drži, kar je nekoč rekel o sebi: »Če sem kaj vreden, bom znal majhne stvari poveljati.« Križanke sicer niso bile majhna reč, ampak so poveljčane. In zelo skromen je bil mojster, ko je pred tedni na terasi povedal svojo misel: »Poglejte to vrsto stebričev, kako je to nekaj lepega...; kje pa še imamo kaj podobnega? To je nekaj, kar je ljudem potrebno... Ne rečem, da je tu vse najboljše in da se ne bi dalo še bolj...« — malo je premolknil, »ampak vidi se, da je bilo hoteno...«

Kakor vidimo, ni ostalo samo pri hotenju. Križanke v zatišnjem delu stare Ljubljane so bile še do nedavna mrtva dediščina preteklih časov, zdaj pa so se z umetnikovim prizadevanjem poplemenitene koristno vključile v sodobno življenje.

Nace Sumi

PROBLEMI NAŠE DRUŽBE

NOVO RAZDOBJE V RAZVOJU SOCIALIZMA

(Ob Kardeljevi knjigi: Problemi naše socialistične graditve*)

I.

Po nastopu Lenina in boljševikov na začetku tega stoletja in po razkolu, ki je privedel leta 1919 do ustanovitve III. internacionale, je odpor Jugoslavije proti sovjetskemu hegemonističnemu pritisku po I. 1948, njen boj za demokratične meddržavne odnose in boj jugoslovanskih komunistov proti novodobni reviziji marksizma prva velika in odločilna prelomnica v socialističnem gibanju, ki pomeni začetek novega razdobja v razvoju socializma.

Resolucija Informbiroja in dogodki, ki so ji v naslednjih letih sledili, so jugoslovanskim marksistom omogočili naglo odkrivati pravo bistvo takratne sovjetske zunanje in notranje politike. Toda ne samo v odnosu do Jugoslavije, tudi v odnosu do vseh ostalih mednarodnih vprašanj se je sovjetska politika v teh letih razkrila kot reakcionarna, agresivna in imperialistična. Ker je zunanja politika države vedno odraz njenih notranjih družbenih procesov, so takšni pojavi v sovjetski zunanji politiki dosledne marksiste naravnost opozarjali na naraščajočo notranjo krizo sovjetskega družbenega sistema.

* Edvard Kardelj, Problemi naše socialistične graditve. Knjiga III: Borba proti sovjetski hegemoniji ter naša zunanja in notranja politika. Izdala Državna založba Slovenije. Ljubljana 1955.

Podobno kot je borba proti revizionizmu in oportunistu v vrstah II. internacionale pred prvo svetovno vojno nalagala Leninu in drugim voditeljem revolucionarnega krila zaradi jasne socialistične orientacije njihovega gibanja neizprosno kritiko teoretičnih in praktičnih odmikov od socialistične politike in analizo družbeno-ekonomskih pogojev ter političnih in duhovnih procesov takratnega sveta, je po sovjetsko jugoslovanskem sporu jugoslovanskim komunistom pripadla naloga kritike in analize nesocialističnih pojavov v sovjetski politiki in odkrivanja bistvenih vzrokov, ki so do takšnih pojavov pripeljali. Socialistična graditev v lastni deželi, graditev socialističnega gospodarstva in demokratičnih socialističnih odnosov v vsem družbenem življenju ter ustvarjanje kriterijev in izhodišč pri določanju zunanje politike pa je še terjalo od njih izvornih analiz celotnega odnosa sil v svetu in objektivnih teženj v razvoju sodobne družbe, od katerih je predvsem odvisen nadaljnji razvoj socializma v svetovnem merilu.

Vloga kritika hegemonističnih in imperialističnih pojavov v sovjetski zunanji politiki, birokratskega družbenega sistema ter stagniranih državno kapitalističnih družbenih odnosov in stalinizma kot teorije, ki je z revolucionarnimi frazami opravičevala birokratsko degeneracijo socialistične revolucije, jugoslovanskim komunistom pač ni pripadla »samo« zato, ker so bili s sovjetsko agresivno akcijo potisnjeni na takšno pot. Spor, do katerega je prišlo leta 1948, ni bil, kot je to opozoril v predavanju, ki ga je imel leta 1954 v Oslu podpredsednik Edvard Kardelj, vzrok, temveč posledica različnih teženj v notranji in zunanji politiki obeh držav, ki so prihajale na eni in drugi strani do vidnega izraza že pred izbruhom spora. Dogodki, ki so sledili resoluciji, so s svoje strani gotovo vplivali na vedno odločnejše in ostrejšo oceno sovjetske politike. Toda položaj revolucionarnega in socialističnega kritika je jugoslovanskim komunistom dala že zmaga revolucije, ki je rasla iz lastnih sil jugoslovanskega ljudstva in se razvijala v takih objektivnih in subjektivnih pogojih, ki so že od vsega začetka omogočali uspešen odpor socialističnih sil proti birokratskemu maličanju jugoslovanskega družbenega procesa. Zaradi tega in zaradi splošnega odnosa sil napredka in reakcije v svetu si je Jugoslavija ohranila notranjo in zunanjo neodvisnost in si zagotovila neoviran socialistični in revolucionarni razvoj. Jugoslovanska kritika sovjetskega družbenega sistema je zato lahko postala tudi začetek novega razdobja v razvoju teorije socializma.

V letih pred drugo svetovno vojno in po njej je bilo napisanih mnogo del, ki se ukvarjajo s kritiko sovjetskega družbenega sistema. V njih prihajajo do izraza različne družbene težnje: reakcionarne, ki streme k restavraciji, in progresivne, ki so zrastle iz socialističnih pobud. Poslednje so pisali večinoma bivši komunisti, ki so se imeli priliko spoznati s sovjetsko družbeno prakso bodisi v sami Sovjetski zvezi ali pa z njenim odsevom v komunističnih strankah. V teh kritikah je mnogo resnice in nekatere analize naravnost anticipirajo kasnejše ugotovitve jugoslovanskih marksistov. Toda vsi ti kritiki ostajajo brez socialističnih perspektiv in brez orientacije, brž ko se jim je zdrobila slika o socializmu v Sovjetski zvezi. »Bankrot socializma« v Sovjetski zvezi pomeni skoraj večini od njih tudi bankrot socializma sploh. Kljub pronicljivim spoznanjem o protisocialističnih družbeno-ekonomskih, filozofskih in moralnih osnovah te politike v stalinskem razdobju in kljub temu, da je takšna kritika pomagala odpirati oči mnogim naprednim ljudem

in jih je spoznavala z resnico o Sovjetski zvezi, ni mogla dati niti prave orientacije o družbenem dogajanju v sodobnem svetu niti perspektiv o usodi socializma.

Tako orientacijo je lahko dala samo kritika, ki se je opirala na revolucionarno prakso in ki je bila v svojem bistvu protest socialističnih sil proti zaviranju socialističnega razvoja.

II.

Najbolj bogata novih teoretičnih spoznanj so bila v zgodovini socializma vedno tista razdobja, ko je ustvarjalna socialistična misel, oprta na prakso revolucionarnega boja, morala razbijati sheme, šablone in dogme in odkrivati za lažnimi revolucionarnimi frazami konservativno in reakcionarno jedro. Takšna razdobja so bila v zadnjih sto letih razdobje Marxovega boja z anarhisti v I. internacionali, razdobje Leninovih borb proti reformizmu in oportunistu v II. internacionali in razdobje po letu 1948, ko so se jugoslovanski komunisti v okviru boja za socializem, za socialistično demokracijo in proti birokratizmu v lastni deželi morali spoprijeti s sovjetskim hegemonizmom v politični praksi in s stalinskim revizionizmom marksizma v teoriji ter proti dogmam antisocialističnih in reakcionarnih koncepcij postavljati nova teoretična spoznanja. Ta spoznanja so razbijala lažno revolucionarno lupino, ki se je z njo obdajal stalinizem, in odpirala nova pota socialistični politiki in razvoju socialistične teoretske misli po vsem svetu.

Članki in govori Edvarda Kardelja iz tega razdobja imajo v sklopu teoretičnih prizadevanj jugoslovanskih komunistov gotovo prvo in najpomembnejše mesto. V knjigi »Problemi naše socialistične graditve« (Knjiga III, Borba proti sovjetski hegemoniji ter naša zunanja in notranja politika) so zbrani njegovi zunanjepolitični govori, članki in odgovori na vprašanja domačih in tujih novinarjev iz razdobja petih let (1948 do 1955), ki so bila najbolj dramatična v zgodovini nove Jugoslavije. Ta knjiga je prava podoba boja revolucionarne marksistične misli s konservativnimi stalinskimi šablonami ter podoba procesa nastajanja novih teoretičnih spoznanj in zamisli, ki so rastle tesno oprte na jugoslovansko socialistično prakso.

Pet let, od resolucije do pete obletnice tega dogodka, je zaključeno razdobje: začne se z javnim izbruhom spora, konča z momentom, ko je bilo že mogoče ugotoviti, da je razdobje sovjetskega agresivnega pritiska mimo. Tako se tudi knjiga začne s prvim ekspozijem o sovjetski zunanji politiki pred Ljudsko skupščino FLRJ 29. XII. 1948, šest mesecev po resoluciji Informbiroja. Sovražna in klevetniška kampanja proti Jugoslaviji je že zavzela ogromen in absurden obseg, pričele so se grobo kršiti vse meddržavne pogodbe in jugoslovanske narodnostne manjšine v informbirojevskih državah so bile izpostavljene terorju in preganjanju. Vkljub vsem tem nerazumljivim in nerazumnim dejanjem in kljub žalitvam in krivicam, ki so že bile Jugoslaviji prizadejane, je tov. Kardelj v tem govoru še vedno pozival k iztreznjenju ter izrazil prepričanje, »da je nasprotja mogoče premostiti in da se morajo rešiti v interesu socializma in napredka«, »...gre za spor na liniji socialističnega razvoja ter ga je treba reševati s sredstvi, ki ustrezajo socialističnemu svetu, ne pa s sredstvi, ki so lastna kapitalističnemu sistemu.« (Kardelj, str. 16—17.)

Zadnji članek v knjigi »Po petih letih«, objavljen ob peti obletnici resolucije Informbiroja v »Borbi« (28. junija 1955), po Stalinovi smrti, ko je bilo

mogoče v sovjetski politiki opaziti že določene spremembe in odmike od stalinskih koncepcij, daje že bilanco petih let: »Razdobje sovjetske hegemonije v mednarodnem socialističnem gibanju je v glavnem koučano.« ugotavlja Kardelj v tem članku, »... nismo samo vzdržali in zmagali, marveč smo delavskemu razredu sovjetskega bloka odprli tudi nove socialistične perspektive... Nobenega dvoma ni, da bo demokratična socialistična misel, ki je zmagala v naši deželi, nekega dne zmagala tudi v teh deželah.« (Kardelj, str. 322–5.)

Med tema dvema datumoma je pet let jugoslovanske zgodovine, boja za socialistične družbene odnose, za ohranitev miru v svetu in za neodvisnost in enakopravnost narodov. Važen del dokumentov tega boja je zbran v tej knjigi: to so govori na raznih zborovanjih, govori pred Ljudsko skupščino FLRJ, razprava o zgodovinskem materializmu in sovjetskem pragmatizmu, čitana na seji SAZU leta 1949, znameniti govori v Organizaciji združenih narodov leta 1949, 1950 in 1951 in globoka analiza vse mednarodne situacije na VI. kongresu ZKJ leta 1952.

V teh govorih so razložene in utemeljene idejne osnove zunanje politike neodvisne in socialistične države. Zato knjiga po dogodkih v Sovjetski zvezi v zadnjih dveh letih in po spremembah, ki so nastopile v mednarodni politiki, ni manj aktualna. Prav te spremembe so izredno naglo potrdile pravilnost stališč, ocen in predvidevanj jugoslovanskih marksistov, ki so postala sestavni del teorije revolucionarnega boja v pogojih prehodne dobe med kapitalizmom in socializmom.

III.

Prva faza jugoslovanskega odpora proti sovjetski kampanji je bila kritika nemoralnih metod kominformovske propagande in nesocialističnih teženj v sovjetski zunanji politiki. Spor je za Jugoslavijo dobil obliko vprašanja, »kakšni naj bodo odnosi med socialističnimi državami in s kakšnimi metodami je treba ustvarjati enotnost socializma«. (Iz govora v skupščini leta 1948, str. 10.)

Ko pa je sovjetska agresija ogrožala Jugoslavijo že na njenih mejah in je spor prenehal biti idejni spor, ki se tiče le teh dveh držav, ter je postal nevarnost za njeno neodvisnost in za mir v svetu, je Jugoslavija na zasedanju Organizacije združenih narodov opozorila na nevarnost, ki preti Jugoslaviji, in na nasprotja med miroljubnimi besedami sovjetskih predstavnikov v mednarodnih organizacijah in agresivnimi dejanji sovjetske politike, katerih namen je bil očitno potisniti Jugoslavijo v položaj vazalne države. Edvard Kardelj je opozoril skupščino Organizacije združenih narodov na to, da je »vprašanje odnosov Jugoslavije in SZ v bistvu vprašanje hegemonističnih prizadevanj glede na neodvisno državo, ki nikogar ne ograža in nikomur ne grozi, temveč gradi socialistično gospodarstvo ter zato ne potrebuje nič drugega kot mir«. (Iz govora v OZN leta 1949, stran 54.)

Očitno je bilo, da je protijugoslovanska akcija ovira za socialistični napredek v svetu in teptanje pravice do samoodločbe narodov, kot je bila sovjetska agresija proti Jugoslaviji povsem v nasprotju z osnovnimi načeli socializma. Globlji vzroki za to so morali biti v družbenem sistemu. Odpovedati se borbi za neodvisnost in za enakopravne odnose med narodi bi zato »pomenilo sankcioniranje in krepitev protidemokratskih teženj, ki so — kakor se vidi — mogoče tudi na socialističnih tleh, če ni stalne borbe proti birokratizmu kot izvoru takšnih teženj«. (Iz ekspozicije v skupščini leta 1949, stran 68.)

Jugoslovanska kritika sovjetske zunanje politike do Jugoslavije je prešla na analizo in kritiko vzrokov, katerih posledica je ta politika bila, in jo ocenila kot izraz kriz v sovjetskem družbenem sistemu.

Iste moralne vrednosti kot lažna in klevetniška propaganda proti Jugoslaviji so bili očitki na račun doslednega in principalnega jugoslovanskega odpora tistih omahljivih ljudi, ki so sami zase trdili, da obsojajo sovjetsko agresijo proti Jugoslaviji, ki pa so kljub stopnjevani ekonomski blokadi, kljub neprestanim grožnjam in provokacijam na jugoslovanskih mejah trdili, da gre v sporu med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo za zgodovinski nesporazum med dvema socialističnima deželama in da je v interesu socialistične enotnosti, da se Jugoslavija ukloni sovjetskemu pritisku, čeprav je pravica in resnica na njeni strani. Na take nenačelne trditve, ki so objektivno dajale vso podporo propagandi proti Jugoslaviji, je Kardelj takole odgovarjal: »Ne razbijamo mi enotnosti socialističnega gibanja, ampak tisti, ki pretvarjajo socializem v birokratski despotizem. Kajti hegemonizem v zunanji politiki bi bil nemogoč brez takega birokratskega despotizma v notranji politiki. Moč socializma ni v njegovi formalni enotnosti, ampak v tem, da s svojo prakso lahko prepričuje človeštvo o svojih prednostih pred kapitalističnim svetom in da na ta način ustvarja enotnost progresivnih sil.« (Iz govora v Črnomlju leta 1950, stran 102.)

Geslo o potrebi brezpogojne idejne enotnosti okrog sovjetskega političnega vodstva in o tem, kako vsako neodvisno mišljenje služi samo ciljem imperialistične reakcije ne glede na resničnost, je bilo najbolj nemoralno geslo sovjetske notranje in zunanje politike, s katero je stalinski režim skušal vzdrževati svoj birokratski despotizem, ki se je skrival za navidezno enotnostjo. Kriterij pravilnosti in naprednosti stališč ni objektivna resničnost, temveč njih skladnost s stališčem stalinskega vodstva. Morala, resnica, pravica se morajo po tem voluntarističnem geslu podrediti »višjim interesom«. Jugoslovanski komunisti so proti tem nemoralnim geslom branili pravo socialistično in občečloveško moralo, moralo tako v mednarodnih kot v medčloveških odnosih. Nauk, da se morata resnica in pravica uklanjati nekim »višjim« interesom, je bil vedno v zakupu družbeno reakcionarnih gibanj in posameznikov. V I. internacionali je razglašal tako moralo Bakunin, in znano je, kako uničujejo jo je Marx kritiziral.

Na mednarodnem področju je Jugoslavija zaradi takih svojih stališč in zaradi svoje dosledne borbe za pravične odnose in za mirno sodelovanje med narodi pridobivala vedno močnejši ugled in vedno močnejšo podporo. S tribune Organizacije združenih narodov je govorila jugoslovanska delegacija v interesu vseh malih narodov, ki jih je ogrožal hegemonizem s te ali z druge strani, in se bojevala za načelo, da mora biti sodobni svet svet svobodnih in enakopravnih narodov, med katerimi morajo vladati demokratični odnosi, za načelo nevmešavanja v notranje življenje narodov in načelo vsestranskega sodelovanja narodov na vseh področjih javnega življenja. Samo spoštovanje teh načel je lahko osnova trajnega miru.

Politika Sovjetske zveze seveda ni bila agresivna in imperialistična le v odnosih do Jugoslavije. Prenehala je biti socialistična na vsej črti, postala je agresivni činitelj v mednarodnih odnosih, služila je reakcionarnim silam. »prestrašila je narode s svojo hegemonistično usmerjenostjo, s svojo očitno tendenco, da bi nasilno vsilila svojo voljo drugim narodom na poti socialističnega razvoja. Izpodkopava moč demokracije v svetu s svojo stalno namero,

da bi si brezpogojno podredila vsako napredno gibanje. Neprenehoma daje orožje v roke pravim vojnouhujskaškim krogom v zahodnih državah ter proti tistim krogom, ljudem, ki so za mir.« (Iz govora v OZN leta 1950, stran 126.)

Obrambo socialističnih načel je prevzela Jugoslavija tako napram Sovjetski zvezi kot napram tistim, ki so sovjetsko agresivnost skušali izkoristiti za borbo proti ideologiji socializma. V obrambo nauka, ki ga je sovjetska politika skušala kompromitirati, je bilo treba jasno povedati, da v sovjetskem primeru ne gre za ideologijo marksizma-leninizma, temveč »da je notranji razvoj sovjetske družbe privedel do takih sprememb v strukturi tega sistema, da se je v njej lahko razvila tendenca po hegemoniji nad drugimi narodi... Tu ne gre za marksistično teorijo niti za socialistični družbeni sistem, marveč — če že govorimo o ideoloških pojavih — za monopolistično težnjo, da bi politiko neke vlade istovetili z interesi splošnega napredka človeštva, in sicer v času, ko politična praksa te vlade dokazuje, da nima nobene pravice do takega prisvajanja.« (Iz govora v OZN leta 1950, stran 158—159.)

IV.

Naslanjajoč se na marksistično teorijo o revolucionarnem boju v svoji politični praksi in črpajoč iz revolucionarne prakse nove zaključke za teorijo, so jugoslovanski marksisti z novimi spoznanji pogumno izpopolnjevali marksistično teorijo revolucionarnega boja v sedanjih pogojih in dali analizo novih pojavov v Sovjetski zvezi, v deželi, ki je šla skozi socialistično revolucijo, pa je zaostala in degenerirala v državnokapitalistični fazi, kakor tudi v deželah, ki revolucionarnega skoka niso napravile, ki pa kažejo zaradi razvitosti svojih proizvajalnih sil mnoge znake približevanja socializmu.

Iz teh spoznanj so nastajale teoretske osnove jugoslovanske zunanje politike, njena strategija in taktika.

Osnovna teza jugoslovanske politike, ki jo je Edvard Kardelj večkrat razvijal, je bila, da po drugi svetovni vojni ni mogoče govoriti več o kapitalističnem obkoljevanju nekega socialističnega otoka, katerega obramba pomeni osrednjo zgodovinsko nalogo naprednih gibanj. Sile socializma se pojavljajo v celi vrsti novih oblik po vsem svetu in si krčijo pot skozi najrazličnejše razpoke starega sistema. Socializem ni več stvar ene same države, temveč milijonov ljudi, narodov in držav. Vsiljevati zaostale politične oblike, ki so nastale v državi prve socialistične revolucije na podlagi nizke razvitosti proizvajalnih sil, drugim, gospodarsko razvitim deželam, je v takih pogojih v bistvu reakcionarno dejanje. S takim vsiljevanjem skuša že nekaj let Sovjetska zveza razširiti svojo hegemonijo nad svetom pod videzom, da prinaša kapitalističnim državam naprednejši družbeni sistem. Usoda socializma se pa danes ne rešuje več v spopadu med kapitalističnim in socialističnim svetom, temveč v spopadu med progresivnimi in reakcionarnimi elementi v vsaki državi posebej, ne glede na to, ali je že prešla meje socialistične revolucije. Zaradi tega je v sodobnem svetu vsaka agresivna vojna, naj jo začne kdorkoli, protisocialistična in pomeni nasilje nad človeškim napredkom.

Borba proti reakcionarnim elementom v okviru vsake posamezne države, v mednarodnem obsegu pa borba proti hegemonizmu in imperialističnemu izkoriščanju, je v sodobnih pogojih edino progresivna in zares socialistična borba. Birokratski družbeni odnosi, ki so nastali na bazi nizko razvitih proizvajalnih sil, so postali v Sovjetski zvezi zavora socialističnega razvoja, ogro-

žajo pridobitve socialistične revolucije v deželah, ki so že šle skozi revolucijo in reakcionarno vplivajo na države, v katerih revolucionarni skok še ni bil izvršen. Birokratsko despotična hegemonija državno kapitalističnega tipa je prav tako ovira za razvoj socializma, kakor vsiljevanje monopolistično kapitalistične hegemonije. Bitka za socializem se torej ne rešuje v spopadu med dvema svetovoma, v spopadu med vzhodom in zapadom, temveč na splošni fronti sil demokracije in socializma v vsaki državi in v mednarodnem obsegu, pri čemer je stalinski kominformizem predstavnik protisocialističnega sveta doma in v mednarodni areni. Socializem je lahko rezultat boja dveh svetov v vsaki posamezni deželi.

Razvoj v Sovjetski zvezi, katerega rezultat je notranja in zunanja politika tridesetih let po revoluciji, opozarja na nekatere nevarnosti socialističnega razvoja, katerim pa se zavestne sile socializma z vztrajno borbo lahko izognejo. Osnovna nevarnost je nevarnost birokratskega maličenja socialističnega razvoja, ki korenini v splošni nerazvitosti gospodarstva in kateremu se subjektivne sile lahko uspešno upro samo z odločnim razvijanjem socialistične demokracije. Osnovna nevarnost za socializem, naglašja Kardelj, je »ideologija«
birokratizma, zatiranja napredne človeške misli, brezdušnega odnosa do človeka, ideologija provincializma in filistrstva v družbenem življenju, v mednarodni politiki pa ideologija hegemonije in eksploatacije velikih in močnih proti malim in slabotnim.

V.

Marksistična politika je politika, ki se opira na načela znanstvenega socializma, ki izhaja od splošnih zakonov gibanja človeške družbe in svoja spoznanja neprenehoma preizkuša v praksi. Takoj ko marksistična načela nehajo biti takšna navodila za politično udejstvovanje, se načela izpreminjajo v dogme in šablone in pod videzom zvestobe do gesel prihaja do najbolj grobe pragmatistične in voluntaristične revizije marksističnega nauka. Sovjetska politika in sovjetska znanost je proglašala za resnico vse, kar je koristilo določeni politični taktiki in socialno ekonomski praksi. Takšne tendence, »ki zapuščajo takó dialektiko kakor materializem in so najbolj podobne neke vrste neopragmatizmu, nič manj metafizičnemu od starega pragmatizma, čeprav sedanji temelji na materialistični frazi«
(Iz govora v SAZU leta 1949), so povsem zadominirale v sovjetski znanosti, filozofiji, sociologiji in so odraz družbenih procesov, ki se tam odigravajo. To še posebej zaradi tega, ker je znanost v Sovjetski zvezi tesno odvisna od državnega aparata, orožje njegovega vsakdanjega prakticisma in opravičilo njegovega udejstvovanja.

Resnično napredna znanost pa mora biti svobodna. Razvijati se mora v borbi mišljenj, v diskusiji, kritiki in preverjanju teoretičnih postavk v praksi. »Naši znanstveniki morajo smelo in brez bojzljivega spoštovanja pred okamenelimi dogmami segati v znanstveno problematiko. Naša znanstvena kritika ne sme biti destruktivna in zastrahujoča, kajti kritika demoralizira in ubija. Naša znanstvena kritika mora biti sicer nepomirljiva nasproti vsakršnim neznanstvenim reakcionarnim tendencam, toda konstruktivna in ohrabrujoča nasproti vsakemu naporu, ki mu je zares cilj znanstvena resnica.«
(Iz govora v SAZU leta 1949, stran 55.)

Takšna načela in takšne metode so bile tudi osnova teoretičnega dela, ki je zajeto v knjigi, o kateri je govora. In prav zaradi tega, ker je marksisti-

stična misel ostala v teoriji jugoslovanskih marksistov materialistična in dialektična, ker se je neprestano preverjala v praksi in se iz prakse bogatila, je dosegla v nekaj letih takšne praktične in teoretične rezultate.

Razdobje birokratske ere v Sovjetski zvezi gre, kot vsi znaki kažejo, h kraju. Nobenega dvoma ni, da je revolucionarna borba jugoslovanskih marksistov in teoretična moč in prepričevalnost njihovih kritik in analiz pospešila proces razpadanja sistema, ki ga je zgradil Stalin, in okrepila tiste elemente, ki so pripravljeni kreniti po progresivni in socialistični poti. Zato kljub temu, da predstavlja razdobje sovjetskega pritiska na Jugoslavijo in na jugoslovanski socializem danes že zgodovino, ni aktualnost kritik in analiz, ki so jih v tem času dajali jugoslovanski marksisti, nič manjša kot takrat.

V. V.

ROD ZA MEJO

(Ob novi knjigi o Beneški Sloveniji)

Albert Rejec

Usoda obrobnih pokrajin ni nikjer lahka, še manj pri nas Slovencih, ko je vseh nas, po zemeljski površini in številu, komaj za dobro povprečno pokrajino velikih narodov. Še teže pa je bilo dvema slovenskima obrobniima pokrajinama: Prekmurju in Beneški Sloveniji, ki sta živeli izven političnega in upravnega vzorca, ki so ga ostali Sloveniji vtisnila stoletja dunajskega cislitanskega habsburškega upravljanja. Sedemintrideset let ni več meja na Muri in vendar se vsem tisočem Prekmurcev, ki delajo povsod po osrednjih krajih Slovenije, pozna, da so v Panoniji živeli skozi stoletja življenje, ki mu je drugačno pot nakazala krona Sv. Štefana. Ali bi bilo čudno, da se ne bi tudi beneškim Slovencem poznalo sožitje z južnim latinskim narodom?

Starejši rod, ki je vzrasel v avstrijskih časih pred prvo svetovno vojno, je dobro poznal drobne, suhe, živčne postave živahnih beneških Slovencev, ki so preplavljali slovenske pokrajine v iskanju skromnih in podrejenih služb. Večina jih je bila iz ene same izmed številnih dolin Beneške Slovenije, iz Rezije, ki so kot brusači in loncevezi prišli s svojimi ročnimi vozički do sleherne slovenske vasice. Po letu 1918 je karakteristična figura beneškega Slovenca, večnega vandrovcia na slovenskih cestah, skoraj popolnoma izginila iz naših krajev, ker so se v podonavskem gospodarskem prostoru popolnoma spremenile gospodarske prilike, tako da so beneški Slovenci ubrali druge poti k vsakdanjemu kruhu, na zapad v Belgijo in Francijo, kjer so se srečali v rudnikih s proletariziranimi Slovenci s Štajerske in Kranjske. Avtarhično samoljubje Mussolinijevega režima jim je zaprlo kasneje tudi ta pota; smeli so odhajati na delo v kratkotrajni imperij okupirane Etiopije.

Beneških Slovencev ni bilo več v Slovenijo, še vesti o njih so postajale redkeje, ker so bili le del 650.000 Slovencev in Hrvatov pod Italijo. Zanimivo je, da samega fašističnega pritiska beneški Slovenci niso tako občutili kot narodno in razredno zavedni Slovenci v Slov. Primorju. Saj so razne italijanske vlade od leta 1866 naprej, ko je bila Beneška Slovenija priključena k Italiji, pustile beneške Slovence brez slehernih narodnih in gospodarskih pravic. Medtem je imela osrednja Slovenija svoj narodni prepород z vso patetiko